

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.9.018:006(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-10/61>

НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ: НОРМАТИВНІ ЗАСАДИ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

NATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF ACCESS TO JUSTICE: NORMATIVE PRINCIPLES AND DIRECTIONS OF DEVELOPMENT

Жевнеров І.М., аспірант кафедри кримінального правосуддя та правоохоронної діяльності
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID 0009-0006-2534-1575

У статті здійснено комплексний аналіз формування та розвитку національних стандартів у сфері доступу до правосуддя в Україні. Наголошено, що питання забезпечення доступу до правосуддя зберігає свою актуальність у контексті триваючої судової реформи, посилення міжнародних зобов'язань держави у сфері захисту прав людини, а також умов воєнного стану. Підкреслено, що попри існування у законодавстві фундаментальних гарантій права на судовий захист, відсутність нормативного визначення поняття «доступ до правосуддя» та фрагментарність стратегічних підходів ускладнюють формування цілісної системи національних стандартів.

У роботі з'ясовано, що конституційні норми формують базову рамку права на доступ до правосуддя. Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення цього права на рівні Конституції України, що посилить його гарантійний характер та сприятиме зміцненню інституційних засад судового захисту прав і свобод людини і громадянина. Особливу увагу приділено аналізу Закону України «Про судоустрій і статус суддів», який має інтеграційну роль у системі правового регулювання та визначає ключові інституційні параметри доступу до правосуддя. Піддано критиці використання у законі терміна «доступність правосуддя» замість «доступ до правосуддя». Зроблено висновок, що базові конституційні та законодавчі норми становлять своєрідне нормативне ядро національних стандартів у сфері доступу до правосуддя.

Окрему частину дослідження присвячено аналізу програмно-стратегічних документів держави, які запропоновано розглянути крізь призму їх класифікації на акти загальнодержавного, галузевого та інституціонального рівня за масштабом впровадження та рівнем регулювання. Обраний критерій охоплює як відповідні суспільні відносини, так і суб'єктів реалізації політики у сфері правосуддя. Доведено, що ці документи не лише відображають сучасний стан державної політики у сфері правосуддя, а й визначають перспективні напрями розвитку національних стандартів доступу до правосуддя. Зроблено висновок, що формування цілісної системи таких стандартів є необхідною умовою ефективного функціонування судової влади та реального утвердження принципу верховенства права в Україні.

Ключові слова: доступ до правосуддя, правосуддя, суд, право на судовий захист, верховенство права, доступність правосуддя, судова влада, цифровізація правосуддя, судова реформа.

The article provides a comprehensive analysis of the formation and development of national standards in the field of access to justice in Ukraine. It emphasizes that ensuring access to justice remains a pressing issue in the context of the ongoing judicial reform, the growing international commitments of the state in the field of human rights protection, and the conditions of martial law. Despite the existence of fundamental guarantees of the right to judicial protection in national legislation, the absence of a normative definition of "access to justice" and the fragmented nature of strategic approaches hinder the establishment of a system of national standards.

The study finds that the constitutional provisions form the fundamental framework for the right of access to justice. It substantiates the expediency of explicitly enshrining this right at the constitutional level, which would strengthen its guarantee-based nature and contribute to consolidating the institutional foundations of judicial protection of human and civil rights and freedoms. Particular attention is devoted to the analysis of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges", which plays an integrative role within the legal regulation system and defines the key institutional parameters of access to justice. The use of the term "accessibility of justice" instead of "access to justice" in this law is critically assessed. It is concluded that the basic constitutional and legislative provisions constitute a normative core of the national standards in the sphere of access to justice.

A separate part of the research focuses on the analysis of state strategic documents, which are proposed to be classified according to their scope and level of regulation into acts of national, sectoral, and institutional significance. It is demonstrated that these documents not only reflect the current state of public policy in the field of justice but also determine the prospective directions for the development of national standards of access to justice. The study concludes that forming a comprehensive system of such standards is a prerequisite for the effective functioning of the judiciary and for the implementation of the rule of law in Ukraine.

Key words: access to justice, justice, court, right to judicial protection, rule of law, accessibility of justice, judiciary, digitalization of justice, judicial reform.

Постановка проблеми. Проблематика забезпечення доступу до правосуддя в Україні майже ніколи не втрачала своєї актуальності, зважаючи на перманентну інституційну реформу судової системи, посилення міжнародних зобов'язань держави у сфері захисту прав людини, а на сьогодні – ще й на воєнний стан. Незважаючи на те, що в українському законодавстві закріплено фундаментальні гарантії права на судовий захист, комплексне розуміння

одного з його складників – доступу до правосуддя – залишається недостатньо усталеним, а відсутність нормативного визначення та безсистемність стратегічних підходів його забезпечення ускладнюють формування узгоджених національних стандартів у цій сфері.

На сьогодні формування таких стандартів є не лише внутрішньодержавною потребою, але й міжнародним зобов'язанням України, зумовленим євроінтеграційним

курсом, вимогами *acquis* ЄС та стандартами Ради Європи. Водночас розвиток національної моделі доступу до правосуддя потребує гармонізації власного нормативного регулювання на різних рівнях – від конституційного до інституційно-галузевого. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз чинної нормативно-правової бази та стратегічно-програмних актів держави, які визначають як усталені, так і перспективні напрями розвитку стандартів доступу до правосуддя.

Стан опрацювання проблематики. Питання доступу до правосуддя є предметом активних наукових дискусій у вітчизняній правовій доктрині. У працях українських дослідників, серед яких О. Балацька, І. Верба, В. Галунько, О. Єщенко, О. Козакевич, А. Лужанський, О. Овчаренко, Т. Фулей, В. Шибіко, Н. Ясельська та інші учені, розкриваються конституційно-правові засади цього права, гарантії його реалізації, а також вплив міжнародних та європейських стандартів на формування національної моделі доступу до правосуддя.

Виклад основного матеріалу. Формування національних стандартів доступу до правосуддя в Україні ґрунтується на системі конституційних та законодавчих норм, які визначають не лише концептуальні засади організації судової влади, але й окреслюють гарантії реалізації права особи на ефективний судовий захист. Саме Конституція України виступає первинним джерелом таких стандартів, встановлюючи фундаментальні принципи, на основі яких вибудовується вся архітектура доступу до правосуддя як складового елемента права на судовий захист.

Стаття 3 Конституції України визначає фундаментальний принцип, відповідно до якого права і свободи людини визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ця стаття також закріплює конституційний обов'язок держави не лише утверджувати, а й забезпечувати реалізацію та захист прав і свобод людини, у тому числі право на доступ до правосуддя. Як слушно зазначає О. Балацька, «оскільки конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Адже відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, так як призводить до того, що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі» [1, с. 86].

Відповідно до ст. 8 Основного Закону в Україні визнається і діє принцип верховенства права. За визначенням Венеційської комісії, цей принцип, серед іншого, включає також і доступ до правосуддя, а пряма дія норм Конституції України та гарантія звернення до суду безпосередньо на її підставі створюють умови для безпосереднього захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, навіть у разі відсутності відповідного закону. Це положення посилює роль суду як гаранта прав людини і перетворює право на доступ до правосуддя у реальний механізм захисту цих прав.

Стаття 55 Конституції України конкретизує механізми реалізації права на судовий захист. Вона гарантує кожному можливість судового оскарження дій органів влади, звернення до Конституційного Суду України, а також до міжнародних інституцій. Як слушно зазначає В. Галунько, «сучасний розвиток конституціоналізму передбачає активну участь держави у гарантуванні доступу кожної особи до суду, не тільки шляхом проголошення прав, а й через забезпечення реальної можливості їх захисту» [2, с. 68].

Передбачена ст. 55 Конституції України багаторівнева система захисту прав людини забезпечує не лише формальний, а й фактичний доступ до правосуддя, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема положенням Європейської конвенції з прав людини. Примітно, що право на судовий захист, передбачене ст. 55 Основного Закону, не

може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України). Це свідчить про особливу цінність права на судовий захист і доступу до правосуддя як невід'ємної його складової. Важливою також є ст. 124 Конституції України, яка закріплює положення про здійснення правосуддя в Україні виключно судами та принцип універсальності юрисдикції судів, що поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Варто зауважити, що право на доступ до правосуддя не закріплене в Конституції України як окрема категорія чи самостійна правова норма, що робить його, умовно кажучи, «невидимим» у текстальному вимірі Основного Закону. Водночас це право імпліцитно випливає зі змісту низки наведених вище конституційних положень і розглядається як складова права на судовий захист та принципу верховенства права. З огляду на це, в науковій літературі пропонується передбачити в Конституції України гарантоване державою право на доступ до правосуддя. Так, на думку А. Лужанського, з метою врахування інтересів не лише фізичних, а й юридичних осіб, відповідну норму слід розмістити у розділі I «Загальні положення», виклавши її в такій редакції: «Держава гарантує особі доступ до правосуддя в порядку, визначеному Конституцією і законами України» [3, с. 112]. І. Верба вважає необхідним доповнити ст. 55 Конституції України положенням у наступному формулюванні – «Кожен має право на доступ до правосуддя», адже це сприятиме гарантуванню практичної можливості отримати доступ до суду. Крім того, науковиця переконана, що конституційно-правові засади права на доступ до правосуддя можна удосконалити через внесення змін до Розділу VIII «Правосуддя» Конституції України [4, с. 83]. Не заперечуючи загалом доцільність внесення конституційних змін, О. Балацька, у свою чергу, посилаючись на положення ч. 1 ст. 22 Конституції України, яка гарантує невичерпність прав і свобод людини тими, що містяться буквально в тексті Основного Закону, обстоює точку зору, що «доступ до правосуддя – це невід'ємне конституційне право особи, яке передбачає можливість універсального, судового способу захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [1, с. 88-89]. У цілому, висловлені пропозиції свідчать про потребу нормативного закріплення та конкретизації права на доступ до правосуддя на рівні Конституції України, що, без сумніву, сприятиме зміцненню інституційних засад судового захисту.

Конституційні положення формують базову рамку права на доступ до правосуддя. Однак реалізація цього права потребує конкретного нормативного наповнення, яке здійснюється відповідно до вимог п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України на рівні законів України, серед яких можна виокремити закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до судових рішень», «Про безоплатну правничу допомогу», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про виконавче провадження», «Про медіацію» та ін. У свою чергу, у межах галузевого законодавства відбувається деталізація організаційних, процесуальних, інституційних та інших аспектів доступу до правосуддя у різних видах провадження.

Інтеграційну роль у цій системі правового регулювання відіграє Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Проте у положеннях Закону поняття «доступ до правосуддя» використане один-єдиний раз – у підпункті «а» пункту 1 частини 1 статті 106, де незаконна відмова в доступі до правосуддя визначена як підстава дисциплінарної відповідальності судді. Натомість у ст. 7 Закону законодавець використав інший термін – «доступність правосуддя», сформулювавши

у частині 3 положення, згідно з яким «доступність правосуддя для кожної особи забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України». Такий термінологічний підхід видається дещо спірним. Доступність правосуддя є якісною характеристикою стану його функціонування у державі та суспільстві, що відображає ступінь реальної можливості скористатися правом на судовий захист. По суті, законодавець переносить акцент із суб'єктивного права особи (*права на доступ до правосуддя*) на організаційний стан або принцип організації судової системи (*доступність правосуддя*). До того ж категорія «доступність», вочевидь, не створює правової підстави безпосереднього звернення до суду на відміну від формулювання «кожен має право на доступ до правосуддя». З огляду на це, на нашу думку, частину 3 ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слід сформулювати таким чином: «Кожен має право на доступ до правосуддя, яке забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України».

Більш коректним та концептуально виправданим видається використання терміну «доступність правосуддя» у частині четвертій статті 19 Закону, яка визначає забезпечення доступності правосуддя як одну з підстав для утворення, реорганізації чи ліквідації суду. У цьому контексті доступність правосуддя означає стан організаційної спроможності судової системи забезпечити належні умови для здійснення правосуддя, певну інституційну характеристику, що має певні індикатори, критерії. Саме вони у своїй сукупності й визначають необхідність організаційних змін у системі судоустрою, тобто виступають підставою для прийняття управлінських рішень щодо утворення, реорганізації чи ліквідації судів. Власне, на це, з-поміж іншого, звертає увагу А. Сvida, зазначаючи, що «є певні складності із застосування на практиці таких підстав, як потреба поліпшити доступність правосуддя та необхідність оптимізації витраток державного бюджету, оскільки вони мають значною мірою більш оціночний характер, а об'єктивних критеріїв їх застосування на теперішній час не вироблено» [5, с. 595].

Поза тим, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» закріплює структурні орієнтири національних стандартів доступності правосуддя, визначаючи їх, насамперед, у площині інституційної організації судової влади.

Поряд із базовими конституційними та законодавчими нормами, що становлять своєрідне нормативне ядро національних стандартів у сфері доступу до правосуддя, важливе значення мають програмно-стратегічні акти, спрямовані на розвиток і вдосконалення цих стандартів. Вони визначають довго- чи середньострокові цілі та окреслюють пріоритети державної політики у сфері правосуддя, формуючи вектор модернізації судової системи відповідно до європейських підходів.

Вважаємо, що стратегічні документи держави, які прямо або опосередковано впливають на формування національних стандартів у сфері доступу до правосуддя, доцільно розглянути крізь призму їх класифікації на акти загальнодержавного, галузевого та інституціонального рівня за масштабом впровадження та рівнем регулювання. Обраний критерій охоплює як відповідні суспільні відносини, так і суб'єктів реалізації політики у сфері правосуддя. На наш погляд, такий підхід дозволить простежити ієрархію формування та реалізації державної політики у сфері правосуддя в цілому – від стратегічного визначення пріоритетів до їх практичного втілення відповідними органами.

Акти загальнодержавного рівня мають ключове значення для всієї країни, охоплюють декілька сфер і досить часто є частиною міжнародних зобов'язань України. Серед іншого, вони визначають базові орієнтири державної політики у сфері прав людини, верховенства права та справед-

ливого правосуддя, формуючи рамки для напрацювання рішень на двох інших рівнях – галузевому та інституціональному. До таких актів можна віднести План для реалізації *Ukrainian Facility 2024-2027pp.*, Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, Дорожню карту з питань верховенства права 2025 року, Національну стратегію у сфері прав людини.

Зокрема, у межах реалізації Плану України в рамках *Ukraine Facility* [6] закладено низку реформ, зміст яких певною мірою стосується формування та забезпечення національних стандартів доступу до правосуддя. Зокрема, «Реформа 1. Посилення підзвітності, доброчесності та професіоналізму судової влади» спрямована на удосконалення механізмів відбору суддів, сталості та відкритості дисциплінарної практики щодо суддів та підвищення рівня доброчесності суддівського корпусу, що, як очікується, безпосередньо вплине на рівень довіри до судової влади та збільшить можливості реалізації права на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд. Цифровізація судової системи передбачена окремим напрямком Плану (Реформа 3). Вона має покращити доступ до правосуддя у воєнний час, а також забезпечити технологічну доступність правосуддя шляхом розширення застосування електронних інструментів судочинства, прозорості процесів та скорочення часових і фінансових витрат для учасників процесу.

Ще одним документом загальнодержавного рівня у досліджуваному контексті є Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» [7], де здійснено адаптацію кожної з 17-ти глобальних цілей з урахуванням національної специфіки розвитку та сформовано власну модель реалізації порядку денного сталого розвитку до 2030 року. Особливе значення має Ціль 16 «Мир, справедливість та сильні інститути», яка спрямована на утвердження верховенства права, забезпечення рівного доступу до правосуддя та розвиток ефективних, підзвітних і прозорих інституцій. З огляду на збройну агресію російської федерації проти України та нові виклики, що постали перед нашою державою, система завдань та індикаторів досягнення цілей була оновлена. У новій редакції Ціль 16 налічує тринадцять завдань, серед яких особливо значущим у контексті забезпечення доступу до правосуддя є Завдання 6 «Забезпечення рівного доступу населення до правничої допомоги». Аналіз індикаторів цього завдання дає підстави стверджувати, що відбувається певне інституційне переосмислення самого поняття доступу до правосуддя, яке нині охоплює як можливість звернення до суду, так і забезпечення умов для мирного, справедливого й ефективного вирішення спорів у позасудовий спосіб.

Наступним важливим документом є Дорожня карта з питань верховенства права [8]. Це всеохоплюючий стратегічний документ, що визначає комплекс реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23 «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». У межах визначених пріоритетів особлива увага приділяється доступу до правосуддя, зокрема, створенню таких умов, за яких кожна особа матиме реальну можливість звернутися до суду та отримати своєчасний, ефективний і справедливий розгляд своєї справи. Серед заходів, безпосередньо пов'язаних із покращенням доступу до правосуддя та ефективності здійснення судочинства, варто відзначити забезпечення судів достатньою кількістю кваліфікованих суддів, оптимізацію мережі судів з урахуванням адміністративно-територіального устрою та навантаження, модернізацію процедури виконання судових рішень, розширення застосування способів альтернативного вирішення спорів, діджиталізацію правосуддя та ін.

У контексті даного питання, варто також розглянути *Національну стратегію у сфері прав людини*, затверджену указом Президента України від 24 березня 2021 року

№ 119/2021 [9]. У межах стратегічного напрямку «Забезпечення права на справедливий суд» документ підкреслив, що доступ до правосуддя охоплює не лише формальну можливість звернення до суду, але й реальну здатність особи отримати ефективний судовий захист, забезпечити виконання судових рішень у розумні строки та скористатися процесуальними гарантіями, передбаченими ЄКПЛ. Зміст Стратегії дозволяє виокремити такі ключові елементи доступу до правосуддя: процесуальна доступність (скорочення надмірної тривалості проваджень), інклюзивність (усунення бар'єрів для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп), гарантії права на захист у кримінальному провадженні, доступ до правової допомоги, ефективність виконання судових рішень та доступ до альтернативних способів вирішення спорів. І хоча Стратегія не охопила всі аспекти доступу до правосуддя, її положення продемонстрували комплексний підхід до вирішення найбільш актуальних викликів.

Варто зауважити, що повномасштабне вторгнення завадило виконанню Плану дій з реалізації Стратегії. Більше того, постала необхідність істотного оновлення Стратегії з огляду на зміну безпекового, соціально-економічного та правового контексту функціонування держави, появу нових викликів у сфері захисту прав людини, збільшення кількості вразливих груп населення, які потребують захисту, та потребу адаптації судової системи до умов воєнного стану. Однак з певних причин не відбулося ані оновлення Стратегії, ані затвердження нового плану дій після 2023 року. На сьогодні, без сумніву, є сенс працювати над Стратегією та новим Планом дій на 2026-2028 роки, з огляду на орієнтири Дорожньої карти з питань верховенства права та нові виклики.

Перейдемо до другої групи стратегічних документів – галузевого рівня, спрямованих на розвиток окремих сфер та напрямків, що забезпечують функціонування системи правосуддя. Ці акти, як правило, конкретизують напрями реформ, визначені загальнодержавними документами, і закладають практичні механізми реалізації політики у сфері правосуддя, судоустрою, судочинства. До цієї групи можемо віднести майбутню Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2025-2029 роки, розроблення та затвердження якої визначено Дорожньою картою одним із ключових заходів. Проте на сьогоднішній день жодного офіційного проєкту нової Стратегії не оприлюднено. На жовтень 2025 року у медіа з'явилася інформація, що Офіс Президента підготував проєкт Стратегії розвитку правосуддя на 2025-2030 роки, який повинен стати єдиним документом для його реформування [10]. Очікується, що Стратегія невдовзі буде презентована громадськості для аналізу та публічного обговорення.

Відзначимо, що донедавна діяла Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки [11], яка стала базовим документом, спрямованим на модернізацію судоустрою, статусу суддів, судочинства (у тому числі й конституційного), інституцій прокуратури та адвокатури, а також удосконалення законодавства.

Примітно, що Стратегія майже одразу після її публікації отримала критичні зауваження. Так, фахівці Фондації DEJURE охарактеризували Стратегію «як документ, що переважно має загальні формулювання, які можна досить широко трактувати», а також зробили далекоглядний прогноз про те, що «її неможливо буде реалізувати за такий короткий строк, вже не кажучи про те, що впровадження деяких її положень потребують чіткого розуміння послідовності (що за чим), чого документ не дає» [12].

Справді, є усі підстави стверджувати, що незважаючи на проголошені цілі та визначені пріоритети, Стратегію вдалося реалізувати лише частково. У науковій літературі була висловлена цілком слушна думка про те, що основною перешкодою стала відсутність Плану дій щодо реалізації

Стратегії, а реалізація окремих цілей, визначених у Стратегії, мала несистемний, непослідовний та нелогічний характер [13, с. 60]. Зі свого боку зазначимо, що значна частина запланованих заходів так і не була виконана через об'єктивні та суб'єктивні причини – відсутність політичної волі, недостатню координацію між органами державної влади, пандемію COVID-19, і, зрештою, через воєнний стан.

Важливим галузевим документом, який хоча й опосередковано, але визначає окремі вектори розвитку та практичні механізми реалізації національних стандартів доступу до правосуддя є Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки [14]. План передбачає створення ефективної моделі кримінальної юстиції з урахуванням стандартів прав людини і основоположних свобод, а також визначає системні заходи з підвищення ефективності та прозорості діяльності органів правопорядку, що є необхідною передумовою реального доступу до правосуддя у кримінальному провадженні, особливо у частині захисту та забезпечення прав потерпілих, свідків та інших учасників.

До третьої (інституціональної) групи документів слід віднести відомчі стратегічні та програмні акти, розроблені окремими органами державної влади у межах їх компетенції. Вони деталізують заходи з реалізації загальнодержавних стратегій та політик. Прикладом є План діяльності Міністерства юстиції України на 2025-2027 роки [15], який передбачає продовження реформ у сфері правосуддя, удосконалення системи виконання судових рішень, розвиток електронного правосуддя, забезпечення ефективної роботи системи безоплатної правової допомоги та інтеграцію національних механізмів із європейськими стандартами. План не лише декларує наміри, а й встановлює вимірювані показники (індикатори результативності), які фактично виступають критеріями оцінювання рівня доступу до правосуддя.

Щорічні доповіді Вищої ради правосуддя та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини можемо також віднести до третьої (інституціональної) групи актів, які впливають на формування національних стандартів у сфері доступу до правосуддя. Вони виконують важливу функцію моніторингу і містять системний аналіз бар'єрів та умов реалізації права на доступ до правосуддя, визначають ключові індикатори забезпечення доступності правосуддя та містять відповідні рекомендації, спрямовані на поліпшення механізмів доступу до правосуддя.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що національні стандарти у сфері доступу до правосуддя в Україні формуються на основі взаємодії конституційних принципів, законодавчих норм і стратегічно-програмних документів. Конституція України визначає базові засади доступу до правосуддя, водночас закони України конкретизують інституційні, організаційні, процесуальні та інші параметри забезпечення цього права. З огляду на це, можна висувати, що удосконалення національних стандартів доступу до правосуддя потребує нормативного закріплення цього права на конституційному рівні та, щонайменше, у Законі України «Про судоустрій і статус суддів». У свою чергу, аналіз стратегічних документів загальнодержавного, галузевого та інституціонального рівнів засвідчив наявність чіткої тенденції до посилення уваги держави до питань ефективного, інклюзивного та технологічно доступного правосуддя. Проте напрацьована стратегічна рамка наразі вимагає належної узгодженості між визначеними цілями та механізмами їх реалізації.

Таким чином, формування цілісної системи національних стандартів у сфері доступу до правосуддя має стати одним із ключових завдань державної політики у сфері правосуддя, що забезпечить не лише відповідність європейським цінностям, а й реальну дію верховенства права в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балацька О.Р. Доступ до правосуддя – sui generis: теорія і практика: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2025. 436 с.
2. Галуцько В.М. Концептуальні підходи доступу до правосуддя в Україні. *Юридичний бюлетень*. 2025. Вип. 36. С. 66-73.
3. Лужанський А.В. Конституційно-правові засади доступу до правосуддя в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.02. Київ, 2013. 234 с.
4. Вербка І. Право на доступ до правосуддя та його юридичне забезпечення: загальноправова характеристика: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.01. Запоріжжя, 2016. 225 с.
5. Свида А.Г. До питання щодо утворення, реорганізації або ліквідації судів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. С. 594-597.
6. План для Ukraine Facility 2024-2027 pp. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>
7. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна» URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>
8. Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf
9. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>
10. Стратегія розвитку системи правосуддя на 2025-2030 роки стане єдиним документом для його реформування. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3921385-strategia-rozvitku-pravosudda-20252030-stane-edinim-dokumentom-reformuvanna-pravosudda-mudra.html>
11. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки : Указ Президента України № 231/2021 від 11.06.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
12. Аналіз стратегії судової реформи від Офісу Президента. URL: <https://dejure.foundation/analiz-strategii-sudovoi-reformy-vid-ofisu-prezydenta/>
13. Бандурка О., Теремський В., Бойко В., Зубов О., Патлачук В. Current Situation Of Judicial Reform In Ukraine: Problems And Ways Of Their Solution. *Lex Humana*. 2023. v. 15, n.4. P. 55-72. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2700/3614>
14. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>
15. План діяльності Міністерства юстиції України на 2025-2027 роки. URL: https://minjust.gov.ua/objectives_of_public_policy

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 14.11.2025
Дата публікації: 28.11.2025